

РИМСЬКА ПРАВНИЧА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Ігор НЕВЗОРОВ

*кандидат юридичних наук, доцент
м. Харків, Україна*

Віктор ЛАЗАРЄВ

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави та права
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Зв'язок між давньоримським правом та сучасною юриспруденцією – це не просто езотеричний зв'язок античності з сучасними нормами, а життєво важливий континуум, який незмінно формує структуру сучасних правових інститутів та принципів¹. Важливу роль у цьому відіграє саме правнича термінологія. Римська правнича термінологія є одним із найстігкіших і найвпливовіших компонентів європейської правової спадщини, і її значення для сучасної юриспруденції важко переоцінити.

Давньоримська термінологія, пов'язана з правовими поняттями та практиками, успадкованими з прамови, відомої як праіндоєвропейська. Сінклер В. Белл, Пол Дж. дю Плессіс зазначають, що такі ключові терміни, як *ius* і *iustus*, мають праіндоєвропейське походження і простежуються в інших індоєвропейських мовах, включаючи індоарійські та кельтські². В той період відсутня правнича спеціалізація, однак створюється база правничої термінології, на якій в Римі буде вибудована складна система юридичних категорій. Подальше формування римської термінології відбувається у контексті італійського мовного та культурного середовища, що охоплювало латинян, умбрів, осків та інші народи півострова. Терміни *lex* і похідні від нього форми вживалися не лише в латинській мові, але й в інших італійських, що свідчить про формування спільного правового простору³. Це доводить, що римська термінологія не була ізольованою, а виникала на тлі інтенсивних контактів між різними правовими традиціями Італії.

¹ Kolaneci, E., & Pejo, E. (2024). The enduring influence of Roman law on modern jurisprudence: A comprehensive analysis. *Kuey*, 30(2), 815–827. <https://doi.org/10.53555/kuey.v30i2.2295>

² Bell, S. W., & du Plessis, P. J. (Eds.). (2014). *Roman law before the Twelve Tables: An interdisciplinary approach*. Edinburgh University Press.

³ Bell, S. W., & du Plessis, P. J. (Eds.). (2014). *Roman law before the Twelve Tables: An interdisciplinary approach*. Edinburgh University Press.

Важливу роль у цьому процесі відіграли сакральні закони (*lex sacra*), зразки яких, написані різними мовами, демонструють подібні граматичні моделі та юридичні структури⁴.

Значний вплив на становлення та розвиток римської правничої термінології відіграла Стародавня Греція. Окремі терміни (зокрема *roena*) були прямо запозичені з грецької⁵. Однак римляни не переймали грецьку термінологію та правову систему механічно, а творчо адаптували її елементи в існуючу систему. Це забезпечило гнучкість і, водночас, стійкість римської правничої мови. Грецький вплив спонукав до розвитку абстрактних юридичних понять, що збереглися в сучасній правовій термінології, особливо у сферах кримінального права та публічних інституцій.

Важливою рисою ранньої римської юридичної мови був її формульний характер. Архаїчні правові тексти використовували низку сталих конструкцій – майбутній імператив, кон'юнктив, умовні формули типу *si quis...*, які становлять основу нормативного висловлювання⁶. Саме ця формальність, що дозволяла точно передавати юридичні приписи, стала однією з причин живучості римської термінології. Сучасні правові тексти, включно з цивільними кодексами, продовжують використовувати умовно-категоричні формули, що походять від римської правової техніки.

Переломним моментом у розвитку римської правничої термінології стали Закони XII таблиць. Саме з їх появою розпочалося створення письмової, стабільної й уніфікованої системи правничих понять⁷. До Законів XII таблиць право існувало у формі звичаїв, а письмове закріплення вперше забезпечило чіткість юридичної мови. Варто зазначити, що Закони XII таблиць відзначалися високим рівнем секуляризації – вони більше не спиралися на сакральну санкцію, що є ознакою «модерності» римського права⁸. Ця секуляризація відобразилася у термінології, яка стала точнішою, узгодженою і відокремленою від релігійного контексту. Багато понять, закріплених у Законах XII таблицях, лягли в основу сучасних юридичних категорій, зокрема щодо власності, зобов'язань, деліктів.

Інституційна термінологія, яка формувалася в період ранньої Республіки, започаткувала багато сучасних понять. Категорії *paterfamilias*, *parricidium*, *nexum*, *provocatio* стали базовими для формування сучасних понять сімейного, зобов'язального й

⁴ Bell, S. W., & du Plessis, P. J. (Eds.). (2014). *Roman law before the Twelve Tables: An interdisciplinary approach*. Edinburgh University Press.

⁵ Bell, S. W., & du Plessis, P. J. (Eds.). (2014). *Roman law before the Twelve Tables: An interdisciplinary approach*. Edinburgh University Press.

⁶ Bell, S. W., & du Plessis, P. J. (Eds.). (2014). *Roman law before the Twelve Tables: An interdisciplinary approach*. Edinburgh University Press.

⁷ Bell, S. W., & du Plessis, P. J. (Eds.). (2014). *Roman law before the Twelve Tables: An interdisciplinary approach*. Edinburgh University Press.

⁸ Bell, S. W., & du Plessis, P. J. (Eds.). (2014). *Roman law before the Twelve Tables: An interdisciplinary approach*. Edinburgh University Press.

кримінального права⁹. Саме в цей час розпочинається активна діяльність перших римських юристів, які здійснюють *interpretatio*, тобто тлумачення норм, що є безпосереднім аналогом сучасної юридичної доктрини. Ця інтерпретація сприяла не лише уточненню значень термінів, а й формуванню вторинної доктринальної термінології, що стала основою для сучасних понять «зобов'язання», «вина», «делікт».

Значення римської правничої термінології для сучасного права підтверджується сучасними доробками вітчизняних та закордонних дослідників. Так О. Підпригора та Є. Харитонов наголошують, що сучасна цивілістична термінологія базується саме на римській терміносистемі¹⁰. В. Шаповалова підкреслює, що багато фундаментальних категорій сучасного права – від поняття власності до конструкції правничого акту прямо походять із римської спадщини. В. Породько зазначає, що римське право стало «універсальною мовою» європейських правових систем, забезпечуючи спільність юридичного мислення¹¹. Коланеці, Е., та Пейо, Е. доводять, що базові поняття сучасного права: «контракт», «зобов'язання», «борг», «власність», «позов», є прямими спадкоємцями римських термінів¹². О. Ганжа доводить, що латинські терміни (*pacta sunt servanda, ignorantia legis non excusat, onus probandi*) й сьогодні активно використовуються судами, підтверджуючи неперервність римської правничої термінології в сучасному правозастосуванні¹³.

Підбиваючи підсумки, можемо стверджувати, що римська правнича термінологія виступає не лише історичним феноменом, а й базою сучасної правничої мови. Ця спадщина заклала фундаментальні концепти, виробила стандартизовані юридичні конструкції. Стабільність і гнучкість римської терміносистеми забезпечили її здатність адаптуватися до нових епох, зберігаючи при цьому свій концептуальний та лексичний каркас. Сучасні європейські правові системи, включно з українською, продовжують спиратися на римську правничу термінологію. Саме це робить римську правничу термінологію фундаментом світової юриспруденції.

⁹ Bell, S. W., & du Plessis, P. J. (Eds.). (2014). *Roman law before the Twelve Tables: An interdisciplinary approach*. Edinburgh University Press.

¹⁰ Підпригора, О. А., & Харитонов, Є. О. (2009). *Римське право: Підручник*. Юрінком Інтер.

¹¹ Породько, В. В. (2025). Римське приватне право у контексті уніфікації та гармонізації європейського приватного права. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*, 91(1), 97–102. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.14>

¹² Kolaneci, E., & Pejo, E. (2024). The enduring influence of Roman law on modern jurisprudence: A comprehensive analysis. *Kuey*, 30(2), 815–827. <https://doi.org/10.53555/kuey.v30i2.2295>

¹³ Ганжа, О. Г. (2024). Латинська юридична термінологія у вітчизняній судовій практиці: сучасні тенденції використання споконвічних понять. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*, 83(1), 18–31. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.2>